

„Vaba tuul“

RT „ESTONIA“ LAVAL

Hooaja viimase operetilavastusena tõi RT „Estonia“ lavale V. Vinnikovi, V. Krachti ja V. Tipoti opereti „Vaba tuul“ I. Dunajevski muusikaga. Suur huvi, mida nõukogude teatrid ja nende külalastajad on osutanud selle teose vastu, on kahtlemata tingitud operetis esinevatest sellele žanrile uutest elementidest, mis põhinevad progressiivsel elutunnetusel.

Opereti tegevuskoht on täpsemalt fikseerimata, tegevus toimub kusagil Vahe-mere sadamalinnas ja kajastab töötava rahva võitlust ookeanitaguste „sõprade“ ja nende kohalike käsilaste vastu. Asja on lõppenud Teine Maailmasõda, milles fašistide purustamiseks andis iga vabadustarmastav rahvas oma panuse. Rahvatasujad-partisanid naasevad mägedest lootuses alustada rahulikkude tööd ja uue, parema elu ülesehitamist. Kuid imperialistlik dollaririik, aetuna jampslikult maailmavallutamise ideest, sirutab oma kombitsad äsjavabanenud maadesse ja dikteerib neile ette plaane ja lepinguid, et imeda neist välja viimsetki elumahl. Alles hiljuti ihu ja hingega hitlerlasi teeninud kohalik suurkodanlus teeb 180-kraadilise pöörde ja pakub uutele peremeestele teenistusvalmilt oma abi, lootes säilitada ja isegi suurendada varandusi, positsioone ja võimu oma töötavate kaasmaalaste arvel.

Kuid kõik need suurejoonelised plaanid ei ole nii lihtsalt teostatavad, nagu see nende sepiitsejatele meeldiks. Nad pöörkuvad paratamatult rahva üha suurenevale vastupanule: rahvas astub nüüd ühiskondlikule võitlusareenile kaugelt koondatumalt ja klassiteadlikumalt kui kunagi varem. Selleks aitavad kaasa rusuvate okupatsiooniasiate partisaaniliikumise kogemused ja võimsa sotsialismimaa vabastuslikku missiooni krooninud hiilgav ajalooline võit. Nõukogudema materiaalse ja moraalse jõu tormiline kasv sisendab chesterfieldidesse ja stanidesse paahtilist hirmu ja meeletu viha, aga töötavasse rahvasse ja tema „riigiroimariteks“ kuulutatud rahvuskangelasist juhtidesse vankumatut usku demokraatliku rinde võitu.

Sellisel avaral ja aktuaalsel sotsiaalsel taustal hargneb lõik madrus Marcona esineva rahvuskangelase, partisan Stefani ja tema armastatud Stella, hukkunud partisani tütre elust. Neiu vastu on hakanud huvi tundma Georg Stan, laevaseltsi juhataja ja imperialistide käsik, kes ei vali vahendeid oma tahte teostamiseks. Noored otsustavad abielluda, kuid Stan, saades šantaazi teel teada Marco tõelise isiku, ähvardab teda politseiorganitele välja anda juhul, kui Stella keeldub temaga abiellumast. Kui aga Stani õepoeg Mihaj Pančič oma armastatu, kõrtsi teenijatari Pepita abil annab politseikomisari kätte Stani ja hitlerlaste suhteid paljastavad dokumendid, kuulutatakse Stan „tagaotsitavaks“ ja ta on sunnitud „pögenema“ mõnesse profašistlikku riiki. Uhtlasi avastavad mere-mehed, et laeval, millele nad on palgatud, on laaditud mitte puuvilja, vaid seltsi ühe teise väikerahva orjastajatele

väärnähutuste halastamatu piitsutamise-ga peabki olema nõukogude opereti juhtprintsibiiks. Seejuures peab aga nõukogude opereti otsustavalt lahti ütlemata väikekodanlikus maitstes kirjutatud peamiselt nn. viini operettide kivenenud stampidest. Rahvasteenide muusikalise suurejoonelisuse ja tõetruuduse siira tunnustamise kõrval tuleb aga autorile otseselt ette heita kõigepealt Marco ja Stella armastusdueti muusikalist kujundamist. Marco ja Stella on inimesed rahva seast, veel enam, nad on oma rahva parimad ja progressiivsemad esindajad. Mis oleks loomulik, kui valada nende tunnete-avalduks rahvamuusikale lähedasse muusikalisse vormi. Opereti partituuri parimaid lehekülgi kuulub pulmastseeni muusikale, kus me võime tabada jugoslaavia rahvalaulude intonatsioon. Armastusdueti on aga varustatud kaugegtki mitte originaalse „valse bostoni“ meloodiaga. Helilooja loomingulise edusammuna ei saa kvalifitseerida ka madrustepaari Filippi ja Toomas muusikalist iseloomustust, mis on antud tüüpilises Paul Abrahami helikeeles. Ka ei ole õnnestunud Marco justust Stel-lale oma partisaniteekonna algusest. Kuid operetis esinevad tõhusad muusikalised saavutused peaksid innustama selles žanris loovaid heliloojaid ja ennekõike Dunajevskit ennast nende täiuslikumaks väljaarendamiseks.

Käesoleva lavastuse on teostanud Eino Uuli, kes on välja toonud opereti põhiidee üldjoontes õigesti. Oleks tahtnud aga etenduse tegevuse suuremat hoogsust ja püsivamat pinget, mis lavastuse liigse venivuse tõttu kippus langema. Täiesti otstarbekohane oli kõrtsiperemehe kupleede kärpimine, kuid kärpeid oleks tulnud teha veelgi. Nii Stella ema Clementina, näitleja Galle ja madrustepaari poold esitatud foxtrotiparoodia ei jätnud sugugi parodeerivat muljet, vaid tundus pigem labase „koomiliste vanade“ stseenina kusa sagil standardoperetist. Samuti tundus tarbetuna sellele järgneva Clementina eimidagiütlev ja absurdne lauluke „onu Toist“. Kärpimata oleks aga võinud jääda sarkastiline ja poliitiliselt terav politseinike koor eelviimase pildi alguses. Ka oleks võinud lava enam elustada rahvasteenide puhul, mis jäta-vad senisel kujul liiga staatilise ja võiks öelda, „kantaatlikku“ mulje. Kogu lavastuse elavam tempo aitaks kindlasti süvendada kontakti külalastajatega.

Muusikajuht Tiit Targama oli suhtunud oma ülesandesse hoolikalt, ainult II vaatuse finaali lõppstseenis oleks tahtnud kuulda laiemat orkestraalset joont.

Peaosalist Marco-Stefanit kehastas Ants Aasma. Opereti autorid on kujutanud Marcot enam „esimese armastajana“ kui vabadusvõitlejana ja selline ühekülgus ei võimalda näitle-jale eriti avaraid mänguvõimalusi. A. Aasmalt oleks soovinud osakäsitluselt mõnevõrra mehelikumat joont. Tema partneriks (Stella) oli ENSV teeneline kunstnik Olga Lund, kes kahjuks ei suutnud täiel määral luua teraviklikult

külsemaks iseloomustamiseks eredaid muusikalisi-satiirilisi vahendeid, mis oleksid veelgi rohkem tõstnud muusikalise pamfleti elementide teravust.

Stani õepojana, Mihaj Pančičina esines A. Mering, luues elulise ja mah-laka kuju lihtsast maapoisist, keda onu on oma hoolduse alla võtnud eesmärgiga kasvatada temast omataolist, „tõelist džentlmeni“ ja kelle viib õigele teele armastus lihtsa tütarlapse, kõrtsi-teenija Pepita vastu. Lõunamaiselt elavaloomulise Pepitana nägime Sophie Sooäärt, kes oli A. Meringule heaks ja leidlikuks vastasmängijaks, kuid kellelt oleks oodanud rohkem „tulisust“. Mihaj ja Pepita ei ole enam läänlik sub-retipaarike „kohtlasest poisust“ ja teda võrgutavast tragikavalast neiukesest, need on tänapäeva kapitalistliku maailma progressiivsed noored, kes teavad kindlalt oma kohta ja eesmärgi elus.

Hea oli Ott Raukas vana näitleja Cesare Gallena. See on progressiivset häälestatud intelligenti esindaja, keda rõhutakse tema demokraatlike veendumuste pärast. Cesare Galle tunneb kindlalt oma ja töötava rahva ideaalide ühtsust.

Eriti terava satiiriga andsid autorid I. Pöderi poolt kehastatud markiiis Regin de Saint-Clou kuju. See mandunud aadlivõsu oli algul Georg Stani armuke ja hiljem määras „hoolitsev onu“ ta oma õepojale mõrsjaks.

Hea madrustepaar Filipp ja Toomas olid Joh. Kepp ja Endel Pärn. Muide, kui markiiis laulab kupleesid oma suguvõsa „kuulsusrikkast ajaloo“st, oleks tahtnud Filippi ja Toomaselt (muidugi lavastaja kaasabil) näha veelgi pilkavamat reageerimist, mis paljastaks kujukamalt nende tõelist suhtumist ülespuhutud daamikesse.

Rahuldav oli ka Eva Meil Stella ema Clementina osas. Häid karakternäitleja võimeid näitas sedapuhku Paul Mägi „eraiisik“ mr. Chesterfieldina, paljastades rea õnnestunud joontega imperialistlikku saamameest, kes „abistas“ teisi rahvaid kahel juhul: kui nad seda paluvad ja kui nad seda ei palu. Head groteskid löid ka J. Jürge politseikomissarina, V. Luts ühesilmalise politseiagendina ja J. Johanson kõrtsi-peremehena.

Lavakujunduslikult oli eriti õnnestunud lahendatud I. piit, kuna vähem iseloomulikud olid sadamakõrtsi dekoratsioonid. See jättis paraku rohkem luksuslokaali kui lihtsate meremeeste kogumiskoha mulje.

Kokku võttes peab tunnustama, et RT „Estonia“ toimis õigesti, võttes selle teose oma repertuaari. Opereti kande-idee: imperialistide küttes olevate rahvaste võitlus reaktsiooni jõududega on lähedane ja mõistetav nõukogude teatrikülastajale. Kuid on selge, et „Vaba tuules“ ei ole veel täiuslikul kujul kehastunud nõukoguliku opereti ideaal: vaatamata teose ideelisele sihikindlusele ei ole veel täiesti suudetud vab-neda sissejuurdunud rutiniist. „Vaba tuule“ libreto ei seis vajalikul kirjanduslik-kunstilisel tasemel, kuna muusika, milles helilooja võib oma arvele kirjutada rea häid ja selles žanris nõuetähtselt suutnud, ei ole isegi pool-

mehed, et laeval, millele nad on palgatud, on laaditud mitte puuvilja, vaid relvi ühe teise väikerahva orjastajatele. Meremehed otsustavad anastajate ettevõtet, mida viimased kavatsesid petlikul teel läbi viia, üksmeelselt boikoteerida.

„Vaba tuule“ muusika autor Isaak Dunajevski (sünd. 1900) on populaarsemaid nõukogude heliloojaid. Oma helifilmilauludega on ta saavutanud eriti hinnatavaid ja kõrgeid loominguilisi tulemusi. Nii on ta laul „Suur ja lai on maa“ helifilmist „Tsiirkus“, laulud helifilmidest „Lõbusad seemud“, „Volga-Voiga“, „Kapten Granti lapsed“, „Väravavaht“ ja „Helge tee“ kujunenud nõukogude rahva laulude parimaks näidiseiks nende kaasakiskuva meloodika, rütmierksuse ja sisu ühiskondlik-poliitilise tähtsuse poolest. Oma esimese vodevillilaadilise opereti „Meie ja teie omadele“ kirjutas Dunajevski 1924. a., millest aga hoopis suurema tähtsusega oli 1926. a. loodud „Peigmehed“. Järgnesid operetid „Noad“, „Polaarkired“ ja „Miljon piinu“. Suure populaarsuse saavutanud „Kuldsele orule“ (1937) kirjutas Dunajevski kauni poeetilise muusika. Küllastades seda vene ja gruusia rahvamuusika intonatsioonidega tõi ta ühtlasi operetilavale uudsusena marsilaulu. 1941. a. lõi helilooja opereti „Teed õnele“. Dunajevski viimasteks suuremateks töödeks on muusika helifilmile „Kevad“ ja operetile „Vaba tuul“. „Kevade“ muusika ei küüni eespoolmainitud helifilmide laulude tasemeni, kuna „Vaba tuule“ muusikas on vaidlematute väärtuste kõrval ka rida puudusi, mis näitavad, et autor ei ole veel täiesti vabanenud operetizanri igandeist.

Uudselt ja võimsalt kõlasid operetilaval teose juhteema „Laul vabast tuulest“ ja koorilaul „Meremees“. Kodanlik operett ei ole ega ole olnud suuteline andma oma laval sellist võitluspaatost üllate ühiskondlike eesmärkide eest; selliseid ülendavaid elamusi on võimeline pakkuma ainult nõukogude operett, mis ei taotle teatrikülastajate „ainult lõbustamist“ ja uinutamist muinasjuttudega printsidest, rahamagnaatidest ja kohtlastest joodikutest. Võitlus progressiivsete ideede eest koos reaktsioonikandjate ja ühiskondlike

hõnovera meheliikumat joont. Tema partneriks (Stella) oli ENSV teeneline kunstnik Olga Lund, kes kahjuks ei suutnud täiel määral luua terviklikult veenavat lavalist kuju. Ta mängus ei olnud tunda Stellale omast nooruslikku temperamentit ja tundevärskust. Oma vokaalpartii viis O. Lund läbi küll üldiselt hästi, kuid paiguti (eriti duettides) häiris hääle vähene kandvus.

Usutava kuju rahvareeturist, laevalselt juhatajast Georg Stanist lõi Hugo Malmsten. Otstarbekohane oleks ehk tema müüdavuse ja julguse veelgi suurem rõhutamine. Kahju, et helilooja ei rakendanud ei Stani ega ka teiste reaktsioonileeri esindajate iga-

tuule hõnverit ei seisa vajaku kirjan-
duslik-kunstilisel tasemel, kuna muusika, milles helilooja võib oma arvele kirjutada rea häid ja selles žanris novaatorlikke saavutusi, ei ole igal pool võrdse väärtusega.

Loodame, et RT „Estonia“ lähtudes selle nõukogude opereti esimese lavastuse kogemusest, suudab oma järgmisi sellealaseid lavastusi vabastada üleliigsest ja igavustunnet tekitavast venivusest. Selleks on vaja printsiipiaalsemat ja kriitilisemat suhtumist opereti teksti ja partituuri ning vajaduse korral „halastamatut“ kärpete tegemist, et saavutada tõelist ideeliselt kõrgetasemelist lõbusat ja elavat etendust.

Leo Normet

Tantsusteen operetist „Vaba tuul“ RT „Estonia“ lavastusel

Handwritten signature or initials, possibly 'J. J. J.' or similar, in dark ink.